

Installationsföreläsning av professor Katarina Sjöberg

Från ursprungsfolk till börsmäklare på Wall Street

Installationsföreläsning den 16 oktober 2009

Först vill jag tacka för den stora äran att få hålla föreläsning vid denna installation, inte minst med tanke på att jag disputerat här i Lund. Så när som på ett tvåårsprojekt kopplat till Malmö Högskola och perioder som gästforskare vid universitet i bland annat USA, Kanada och Japan, har jag varit Lund trogen.

I dagens föreläsning ger jag er en inblick i hur jag bedriver samhällsforskning. Mitt forskningsområde ryms inom ämnet sociologi medan mitt specifika forskningsintresse är ämnesöverskridande. Det innefattar både sociologi och socialantropologi. Mitt forskningsfält är ursprungsfolk och deras rätt att leva i enlighet med sina egna traditioner och värderingar.

Mitt första inträde till detta fält var Ainu, Japans ursprungsfolk, bosatta på Hokkaido, Japans nordligaste ö. Därefter har jag studerat Hawaiianer men även Lubicon Cree, ett krigarfolk i norra Alberta, Kanada. Jag har också studerat börsdistrikten på Wall Street, särskilt den kultur som är upprättad för att bevara börsmäklarnas prestige och makt.

Mera övergripande kan man säga att jag i min forskning strävar efter en helhetssyn på samhällen genom att studera sociala, ekonomiska, politiska och ideologiska sammanhang.

Hittills har min beskrivning varit synnerligen abstrakt. Mitt tillvägagångssätt är emellertid konkret och jordnära. Jag är empiriker med fältarbete som huvudsakliga metod. Det innebär att jag bosätter mig hos de människor som bildar underlaget för min studie, lever tillsammans med dem, delar deras vardag helt enkelt.

I dagens föreläsning lyfter jag fram metodologiska aspekter i samhällsforskningen, särskilt dem som fältarbetet inbegriper. Fältarbete gör det möjligt att utmana de vedertagna eller etablerade normer som vetenskapssamhället tillhandahåller. Jag ska illustrera med mitt första forskningsfält, Ainufolket, tidpunkten för fältarbetet var tidigt 1980-tal.

Fram tills för drygt två decennier sedan, fanns en uppfattning bland ainuforskare om att Ainu, som folkgrupp betraktat, var i utdöende. De beskrevs som primitiva människor, som marginaliserats av utvecklingen och forskarna menade att Ainu saknade förutsättningar att utveckla intellektuella färdigheter.

För mig uppenbarades en helt annan verklighet. Jag kunde i min forskning konstatera att Ainu vare sig är i utdöende eller primitiva, utan i högsta grad aktiva i samhällsfrågor, särskilt sådana som rör bevarandet av deras språk och traditioner. De var engagerade i internationella organisationer med krav på upprättelse för de kränkningar de utsatts för i forskningens tjänst och av den japanska majoritetsbefolkningen.

Som en liten parentes kan nämnas: Wajin är den etniska benämningen på Japans majoritetsbefolkning. Det är ett sammansatt ord och består av två tecken. Tecknet för "Jag" och tecknet för "Människa". Detta ska jämföras med

Ainu. Här kunde japanerna använda tecknet för "Hund" som utläses "Inu".

Drygt 5 år efter det att mitt arbete med Ainufolket avslutats vann de erkännande som etnisk minoritet med egna specifika traditioner och levnadssätt som skiljer sig från den japanska majoritetskulturen. En stor bedrift om man betänker att premiärminister Nakasone i ett tal till nationen så sent som 1987 tillskrev Japans ekonomiska framgång på Världsmarknaden det faktum att Japan består av en homogen folkgrupp.

Hur kunde det då komma sig att forskarnas förståelse av Ainufolket under så lång tid rimmat så illa med hur Ainu själva upplever sin situation? Svaret är naturligtvis inte entydigt men en bidragande anledning kan vara att forskarna vare sig brytt sig om vad människorna hade att säga om sina liv och sin situation eller satt sig in i deras levnadsvillkor.

I skarp kontrast till Ainufolket framstår Wall Street och dess urbefolkning, börsmäklarna. Dessa hörs, syns och uppmärksammas i de flesta sammanhang. Risken att deras utsagor inte tas på allvar är liten. Att de tillskriver sig själva stor betydelse både som kollektiv och som individer framkom klart i min studie. I intervjuer med dem påpekade de, gång på gång, hur centralt deras arbete är för samhället. I sina framställningar lyfte de ofta fram betydelsen av att människor lyssnar till dem och följer deras råd. De insisterade också på att jag i min studie klargjorde vem jag citerat. Det kunde låta så här: "Annars kan ju någon annan få kredit för de insikter som just jag har givit dig – och det tänker jag inte tillåta".

Allmänt kan sägas att börsmäklarna i intervjuerna framträdde med stor världsvana och auktoritet. Framträdanden som passar väl till den bild som de –

och även omvärlden – har, om värdet på deras kunskaper.

Genom att följa börsmäklarna i deras vardag och ta del av deras samtal med varandra framkom en bild som går utöver det som förmedlats i enskilda intervjuer eller vid enskilda sammankomster.

Börsmäklarna, som grupp betraktat, kan också ses som en stam eller "tribe", med egna specifika värderingar och traditioner. Samhällsstrukturen är hierarkisk, kvinnor har låg status. Kulturen är elitistisk, manligt präglad och starkt tävlingsinriktad. För denna grupp utgör samhällets olika arenor tävlingsplattformar. Här mäter de sig med varandra. De belönas med bonusar, makt och prestige för sina insatser. Denna typ av belöningssystem har till funktion att dels befästa positioner på såväl kollektiv som individnivå dels stärka inflytandet på omvärlden.

Och nu står jag här och i detta skede av min forskningskarriär riktar jag mitt intresse åt det aktiva åldrandet. För inte så länge sedan kunde man i medicinska studier läsa om åldrandet som "nedbrytningsprocess" och insatser för att mildra denna process som "ineffektiv reparation". Mitt forskningsintresse när det gäller äldre forskning riktar främst åt att studera vikten och användbarheten av den kunskap som ett långt liv kan ge – i samhällets tjänst.

Med dessa ord avslutar jag dagens föreläsning och tackar er för att ni lyssnat.